

דוד בן-גוריון: לבירור מוצא הפלחים

תושבי ארץ-ישראל נחלקים לשלושה חוגים, השונים זה מזה באורח חייהם, לבושם ודיבורם ודרכי פרנסתם. החוג האחד הם נודדי המדבר, "שוכני אהלים", המתפרנסים בעיקר ממרעה צאן ונמלים – הללו נקראים בלשון המקום בשם "בידוים" (מלשון "בידו" שפירושו בערבית "מדבר", "ערבה") או "עַרְבִי", כלומר ערבים. החוג השני הם תושבי הערים העוסקים במסחר ומלאכה ובמקצת גם בעבודת האדמה ובייחוד בנטיעות, אלה נקראים "מדניה" מלשון "מדינה" (עיר בערבית). החוג השלישי הם עובדי האדמה היושבים בכפרים, הנקראים בשם "פלחין" מלשון פלח – חורש, פולח האדמה. חוג זה עולה על אחיו בכמותו ובחשיבותו הכלכלית. בתוך תחומי ארצנו מהר החרמון בצפון ער מפרץ עקבה (ים סוף) בדרום, ומים הגדול במערב עד מדבר סוריה במזרח יושבים בערך מיליון נפש...

בני החוג הראשון – הנקראים בלשון המקום "עַרְבִי" – הם כשמש ערבים טהורים, בני האומה שכבשה את ארצנו במאה השביעית והשליטה בתוכה את לשונה ודתה עד ימינו אלה. ואף כי הם נפרדים להמון שבטים הנלחמים איש באחיו ושומרים איבה אחר למשנהו במשך דורי דורות, הרי הם כולם לפני מוצאם וגזעם חטיבה אחת, בלי תערובת זרה, וזה אלפי שנה הם נודדים במדבריות ערב וסוריה וערבות הנגב בארץ יהודה, וכמעט שלא שינו מנהגי-חייהם, אורחם ורבעם, תלבושתם ומשלוח ידם, שיחם ושיגם והליכות-משקם מימות אברהם אבינו עד ימינו אלה...

שונים לגמרי מבחינה לאומית, דתית וגזעית הם בני החוג השני – העירוניים. זהו ישוב מנומר ורב גוונים, ערב רב של גזעים, אומות, לשונות ודתות שקשה למצוא דוגמתו מלבד בערי תבל הגדולות...

בני החוג השלישי – תושבי הכפרים, או הפלחין – אף הם מנומרים ושונים זה מזה בדתם וגזעם, בייחוד בצפון הארץ, בגליל שבמערב הארץ ובגולן ובבשן שבעבר הירדן מזרחה. בכל מחוז ומחוז יש למצוא כאן שלוש-ארבע קבוצות דתיות לאומיות הדרות כל אחת בכפר מיוחד בפני עצמה או בערבוביה באותו הכפר עצמו.... בכלל אין בכל הגליל התחתון

והעליון אף מחוז אחד שישובו הכפרי אינו מורכב מיסודות שונים. בשומרון וביהודה ערבוביית האוכלוסין הכפריים אינה גדולה כל כך כבצפון ארץ, אך גם פה רבו הערב והבלבול...

התיירים האירופאים המרבים לבקר את הארץ רגילים לכנות את הפלחין הללו בשם ערבים. בשם זה משתמשים לפעמים גם החוקרים המתארים את ישוב הארץ עובד האדמה. עד כמה שבשם זה מתכוונים לסמן את הדת והלשון הרי הכינוי ערבים הולם את רוב הישוב הכפרי. **אולם אם נבוא לחקור את מוצאם ומקור-מחצבתם של הפלחין ונסתכל לאורח-חייהם הפנימיים ונפשפש במסורות הקדומות שנשתמרו בפייהם עד ימינו אלה – נראה שכמעט אין ביניהם ובין הערבים האמיתיים, בני הגזע הערבי, ולא כלום....**

השבטים הערביים שהשתררו בא"י בימי החליף עומר לא השמידו את הישוב החקלאי שמצאו אז בארץ. דבר זה גם לא היה מביא להם כל תועלת. בין הערבים הכובשים לא היה כמעט כלל מעמד של עובדי האדמה. כבידוים בזמננו, היו בני ערב גם אז עוסקים בעיקר במרעה, במסחר ובקרב. כשפרצו צבאות הנביא מחצי-האי ערב לכבוש ארצות חדשות לא הייתה לפניהם מטרה קולוניזציונית – להתיישב על הקרקע ולעסוק בחקלאות. שאיפתם הייתה להפיץ את דת האיסלם ולהגביר את שלטונה ולהטיל מסים על העמים הנכנעים. כפי שאנו רואים בזמננו עובר ה"ערבי", כלומר הבידוי, לעבודת-אדמה, רק בקושי גדול ולעתים רחוקות מאוד, למרות כל מאמצי הממשלה השואפת לקשר את בני המדבר הפראים לאדמה ולהטיל עליהם על ידי כך את מרותה. כשהתגבר צבא החליף עומר על שלטון הביצנצים בא"י תפסו המנצחים בידיהם את רוב האדמה המעובדת, אבל לא נישלו לגמרי את עובדי האדמה שמצאו בארץ מעל אדמתם. הבעלים החדשים לא הלכו לעבד בעצמם את נחלותיהם, אלא הניחו את בעלי הקרקע הקודמים לעבוד אדמתם חלף מסים וארנונות ידועים. נתחלפו רק בעלי-האדמה אבל לא עובדיה. המנצחים הערבים שנשתקעו אז בא"י נתיישבו רובם בערים. תושבי הכפרים, שהיו להם למס עובד, היו ילידי הארץ, שקדמו לכיבוש הערבי, ושקבלו אח"כ את לשון המנצחים ודתם. רוב הפלחין בזמננו הם אפוא צאצאי אותם האיכרים שמצאו הערבים בארץ במאה השביעית. מי היו אותם האיכרים?...

מציאותו של מעמד איכרים עברי בא"י לפני החורבן – ומציאות זו אינה מוטלת בספק משם שאין ספק במציאות עם יהודי בא"י – מצריכה בהכרח להניח מציאות ישוב זה גם לאחר החורבן, כי רק חלק של הישוב העברי אבד בשעת המלחמה. המדרשים התלמודים – בייחוד התלמוד הירושלמי – מאשרים את דבר קיומו של ישוב חקלאי מאות שנים אחדות לאחר החורבן. הקהילות שנהרסו בשעת הגזרות והרדיפות והמרידות היו רובן קהילות עירוניות, כמו גמלא, יודפת, בית-ירח, יפו, ירושלים בשעת חורבן, בְּיַתֵּר בשעת מפתו של בר-כוכבא, לוד וציפורי במרד קונסטנציוס. גם היהודים שנמלטו מארצם מחמת המציקים היו בייחוד בני העיר – בעלי המלאכה והסוחרים, קלי התנועה, שאינם מאבדים לגמרי את משלוח ידם בהגירתם מארץ לארץ. יש לזכור שבני העיר, מרכזי הישיבות ובתי המדרש, היו יותר נאורים ודבקים בדת, וגזירות השמד העיקו עליהם יותר מאשר על "עמי הארץ", האיכרים הגסים, ריקי-הדעת, שנסם בלאו-הכי לא היו נוהרים בכל הדינים והמצוות שהעמיסו עליהם החכמים. מלבד זאת הרי האיכר על פי טבעו כבד-תנועה. קשור הוא לכברת אדמתו שרוותה זיעת אפו בקשר בל ינתק, ולא בנקל יעזוב את נחלתו – מקור חייו – שעברה אליו בירושה מאבותיו ואבות אבותיו. **הלחץ הדתי, שעקר הרבה בני העיר מארץ מולדתם, לא השפיע מפני כך על הישוב החקלאי, שבחר לסבול מתגרת האויב, לפעמים גם להתכחש לדת אבותיו – ובלבד שלא יצטרך להינתק מעל אחוזתו.**

המסקנא ההגיונית הנובעת מאליה מכל האמור עד כאן היא זאת: **הישוב החקלאי שמצאו הערבים בא"י במאה השביעית לא היה אלא הישוב העברי שנשאר בארצו למרות כל הנגישות והרדיפות והגזירות של קיסרי רומא וביצנץ.** חלק מהם קיבל לפני כן הדת הנוצרית, לכל הפחות למראית עין, אבל עוד רבים מהם החזיקו בדת אבותיהם ומזמן לזמן התקוממו ונלחמו נגד משנאיהם ומציקיהם הנוצרים. אחרי הכיבוש הערבי השתררה בארץ הלשון הערבית ודת האיסלם התפשטה לאט לאט בקרב התושבים...

דת האיסלם התפשטה בקרב אוכלוסי המקום בזמן אחד את הלשון הערבית. עול המסים הכבדים שהוטל על "הכופרים" שהועמדו תחת "חסות" האיסלם – מס הגולגולת ומס הקרקעות, שהמאמינים היו

פטורים מהם – הניעו את התושבים הבלתי מוסלמים לקבל עליהם את הדת החדשה. חלוקת הקרקע של הכופרים בתור שלל-מלחמה בין העזאת (המנצחים המושלמים) עזרה הרבה להפצת האיסלם בקרב בעלי הקרקעות; בעלי האדמה שלא רצו להינשל מעל אדמתם מיהרו וקיבלו את תורת הנביא ממכה ונספחו למחנה "המאמינים".

בקלות יתרה נפוצה התורה החדשה בקרב האוכלוסין היהודים שכבר המירו מקודם את דתם והתנצרו. עיקרי הדת המושלמית היו יותר קרובים ללב ההמונים היהודים מעיקרי הדת הנוצרית. יסודות האחוה והדמוקרטייות של החברה המוסלמית עזרו אף הם הרבה מאוד להפצת האיסלם. הפתגם של האיסלם "כל המושלמים הם אחים" לא נשאר אות ריקה כתורת האהבה והאחוה של הנצרות. יליד המקום שהתנצר נשאר כמקודם שפל ובזוי בעיני השליטים הביצנצים, אולם די היה להעיד פעם בגלוי "שאין אלה מלבד אֵלֶה ומוחמד הוא שליח אֵלֶה" – למען התקבל בתור חבר שווה ובעל זכויות שלמות בחברה המושלמית.

לא כל הפלחין שבזמננו הם צאצאי הישוב החקלאי הקדום, שהיה בעיקרו יהודי. במשך שנים עשרה מאות שנה שלאחרי הכיבוש הערבי קלט הישוב החקלאי בא"י לתוכו הרבה יסודות זרים. נדידת העמים שלא פסקה בא"י מלפני כניסת השמיים לארץ כנען עד ימינו אלה – ערבבה מדי פעם בפעם את הרכבתו האתנית של ישוב הארץ והכניסה לתוכו זרמי דם חדשים... גם נוסעי הצלב הניחו עקבותיהם בתוך הישוב החקלאי של הארץ. בסביבת הכרמל ובעמק השרון פוגשים בהרבה כפרים פלחין צהובי-שער וכחולי-עין, שחזות פניהם תעיד בהם שאבותיהם באו הנה לפני מאות שנה מצפון אירופה.... אך למרות ריבוי התערובות הללו הרי רוב מנינם ורוב בנינם של הפלחין המוסלמים במערב ארץ-ישראל משווה לפנינו טיפוס גזעי אחר וחטיבה אתנית שלמה, ואין כל ספק שבעורקיהם יזרום הרבה דם יהודי – דם אותם האיכרים היהודים, "עמי הארץ", שבחרו בצוק העתים להתכחש לדתם ובלבד שלא יעקרו מעל אדמתם. (ההדגשה שלי – א.י.)

ניו-יורק, קיץ תרע"ז (1917), מתוך לוח אחיעבר, שנה ראשונה, עמ' 127-